

Lagutskottets betänkande

1977/78:30

med anledning av propositionen 1977/78:142 om avbetalningsköp mellan näringsidkare m. fl., jämte motion

Ärendet

I *propositionen 1977/78:142* har regeringen (justitiedepartementet) – efter hörande av lagrådet – föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om avbetalningsköp mellan näringsidkare m. fl.,
2. lag om ändring i konsumentkreditlagen (1977:981),
3. lag om ändring i lagen (1977:984) om ändring i brottsbalken.

I ärendet behandlar utskottet vidare den under allmänna motionstiden väckta *motionen 1977/78:1476* av Johan Olsson m. fl. (c, m, fp), vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att detaljisternas och servicegivares rättsliga ställning i relation till leverantörer och huvudmän blir föremål för utredning.

Över motionen har utskottet inhämtat remissyttranden från konsumentverket och Göta hovrätt. Yttranden har vidare inkommit från Sveriges advokatsamfund, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges grossistförbund, Svenska handelskammarförbundet samt Motorbranschens riksförbund.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny lag om avbetalningsköp som skall gälla för köp som sluts mellan näringsidkare i deras yrkesmässiga verksamhet eller som annars faller utanför konsumentkreditlagen (1977:981). Den föreslagna lagen ersätter tillsammans med den nyligen antagna konsumentkreditlagen den nu gällande lagen (1915:219) om avbetalningsköp.

Den nya avbetalningsköplagen bygger i stor utsträckning på den nuvarande. Den innehåller en tvingande reglering som främst syftar till att ge avbetalningsköparen ett skydd mot alltför stränga påföljder om han får svårt att fullfölja köpet. Lagen begränsar säljarens möjligheter att kräva ut betalning i förtid eller att återta varan. Sådana åtgärder får vidtas endast om köparen har gjort sig skyldig till mera väsentligt kontraktsbrott. Köparen garanteras en rimlig ekonomisk uppgörelse med säljaren när varan måste återlämnas. Liksom f. n. ställs ett smidigt handräckningsförfarande till säljarens förfogande när han har rätt att återta varan. Reglerna i den nya avbetalningsköplagen har anpassats till konsumentkreditlagens systematik och terminologi.

Lagstiftningen föreslås träda i kraft samtidigt med konsumentkreditlagen, dvs. den 1 januari 1979.

Lagförslagen

1 Förslag till

Lag om avbetalningsköp mellan näringsidkare m. fl.

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller avbetalningsköp som sluts mellan näringsidkare i deras yrkesmässiga verksamhet eller som annars faller utanför konsumentkreditlagen (1977:981).

Med avbetalningsköp avses avtal om köp av vara, om

1. betalningen skall erläggas i särskilda poster, varav minst en sedan varan har lämnats ut till köparen, och
2. avtalet innehåller villkor som ger säljaren möjlighet att återtaga varan om köparen ej fullgör sin del av avtalet (förbehåll om återtaganderätt).

Har avtalet betecknats som uthyrning eller betalningen som vederlag för varans nyttjande föreligger ändå avbetalningsköp, om det är avsett att den till vilken varan utlämnas skall bli ägare av denna.

2 § I lagen avses med

kontantpris: det pris till vilket varan vanligen hålls till handa mot kontant betalning,

kreditbelopp: den del av kontantpriset varmed betalningsanstånd lämnas,

kreditkostnad: det sammanlagda beloppet av alla räntor, tillägg och andra kostnader som köparen har att erlægga med anledning av krediten,

kreditfordran: summan av kreditbeloppet och kreditkostnaden.

3 § Avtalsvillkor som inskränker köparens befogenheter eller förmåner enligt denna lag är ogiltigt.

Förtidsbetalning

4 § Köparen har alltid rätt att betala sin skuld till säljaren i förtid.

Säljaren får kräva betalning i förtid endast om han har gjort förbehåll härom samt

1. köparen sedan mer än fjorton dagar är i dröjsmål med att erlægga förfallen del av kreditfordringen som uppgår till mer än en tiondel av hela kreditfordringen eller, om dröjsmålet avser två eller flera vid olika tidpunkter

förfallna poster, till mer än en tjugondel av denna, eller

2. köparen genom att åsidosätta i förbehållet angiven förpliktelse på grund av avbetalningsköpet har äventyrat säljarens säkerhet i varan.

5 § Vid förtidsbetalning enligt 4 § skall vid beräkning av säljarens fordran den obetalda delen av kreditfordringen minskas med den del av kreditkostnaden som enligt beräkningsgrunder, som står i överensstämmelse med god sed på marknaden, är att hänföra till den ej utnyttjade kredittiden.

Vid avräkning enligt första stycket får säljaren tillgodoräkna sig hela kostnaden för uppläggning av krediten, om denna kostnad särskilt anges i avtalet och ej är oskäligen.

Avräkningsförbehåll

6 § Belopp som köparen erlägger för avräkning på säljarens fordran på grund av avbetalningsköpet får säljaren inte först avräkna på annan fordran.

Första stycket utgör ej hinder för säljare att göra gällande förbehåll om avräkning på fordran som avser ersättning för reparation eller annan åtgärd beträffande varan.

Återtaganderätt

7 § Förbehåll om återtaganderätt får göras gällande endast om

1. köparen sedan mer än fjorton dagar är i dröjsmål med att erlägga förfallna och ej preskriberad del av kreditfordringen som uppgår till mer än en tiondel av hela kreditfordringen eller, om dröjsmålet avser två eller flera vid olika tidpunkter förfallna poster, till mer än en tjugondel av denna, eller som utgör återstoden av kreditfordringen, eller

2. köparen genom att åsidosätta i förbehållet angiven förpliktelse på grund av avbetalningsköpet har äventyrat säljarens säkerhet i varan.

8 § Om köparen i fall som avses i 7 § 1 efter utgången av den där angivna tiden men innan varan återtages erlägger belopp som inte har betalats i rätt tid jämte dröjsmålsränta och ersättning för säljarens kostnader i anledning av dröjsmålet, i förekommande fall beräknade enligt de grunder som anges i 9 § fjärde och femte styckena, får säljaren ej återtaga varan på grund av dröjsmålet. Ej heller får säljaren i sådant fall göra gällande avtalsvillkor som avses i 4 § andra stycket.

Uppgörelse vid återtagande av vara

9 § Vill säljaren utnyttja rätt att återtaga vara, skall avräkning göras mellan honom och köparen.

Köparen tillgodoräknas härvid varans värde vid återtagandet. Värdet beräknas efter vad säljaren kan antagas få ut genom att på lämpligt sätt

försälja varan.

Säljaren får tillgodoräkna sig den obetalda delen av kreditfordringen efter avräkning enligt 5 §, fordran som avser ersättning för reparation eller annan åtgärd beträffande varan och som omfattas av förbehåll som avses i 6 § andra stycket samt i förekommande fall dröjsmålsränta.

Säljaren får därjämte tillgodoräkna sig ersättning för följande kostnader för återtagande av varan, nämligen exekutionsavgift, skälig kostnad för transport av varan samt utgift för inställelse vid förrättning för återtagande, om inställelsen har varit påkallad för tillvaratagande av säljarens rätt. Vid bestämmande av ersättning för utgift för inställelse tillämpas bestämmelserna om beräkning av ersättning av allmänna medel till vidare.

I mål om handräckning för återtagande får säljaren, enligt vad rättsmogen närmare föreskriver, tillgodoräkna sig även skälig ersättning för eget arbete med anledning av målet samt arvode till ombud eller biträde.

10 § Om köparen vid avräkningen tillgodoräknas ett större belopp än säljaren, får varan återtagas endast om säljaren betalar mellanskillnaden till köparen eller, när varan har värderats av utmättningsman, nedsätter mellanskillnaden hos denne.

Har säljaren för att kunna återtaga varan eller för att denna efter återtagande skall kunna brukas på annat sätt måst betala skuld som åvilar köparen, får säljaren vid tillämpning av första stycket avräkna sådan betalning mot mellanskillnad köparen till godo.

Tillgodoräknas säljaren ett större belopp än köparen, får säljaren inte kräva ut mer än mellanskillnaden (restskulden).

Handräckning

11 § Säljaren får hos utmättningsman söka handräckning för varans återtagande under förutsättning att rörande avbetalningsköpet har upprättats en av parterna underskriven handling, som innehåller förbehåll om återtaganderätt samt uppgift om kontantpriset, kreditbeloppet, kreditkostnaden, kredittiden, kreditfordringen och de tidpunkter när betalning skall erläggas.

12 § Ansökan om handräckning skall göras skriftligen. Den skall innehålla uppgift om hur stor del av kreditfordringen som utestår obetald. Om säljaren gör anspråk på dröjsmålsränta eller, i fall då avtalet innehåller förbehåll som avses i 6 § andra stycket, ersättning för reparation eller annan åtgärd beträffande varan, skall i ansökningen också uppges vad säljaren fordrar i den delen. Vid ansökningen skall fogas styrkt avskrift av den handling som anges i 11 §.

Exekutionsavgift skall förskottas av sökanden, om utmättningsmannen begär det. Betalas inte förskott inom förelagd tid, får handräckningen inställas.

I fråga om handräckning enligt denna lag tillämpas bestämmelserna om

utmätning i 56, 59, 60 och 60 a §§ utsökningslagen (1877:31 s. 1).

13 § Handräckning får beviljas endast om det är uppenbart att säljaren enligt 7 § får göra gällande förbehållet om återtaganderätt.

14 § Lämnar säljaren anstånd med sökt handräckning och varar anståndet över sex månader från dagen för ansökningen, är denna förfallen.

Utmätningsmannen får bevilja anstånd med handräckning, om särskilda skäl föreligger med hänsyn till köparens förhållanden och övriga omständigheter. Anstånd får dock ej beviljas utöver fyra månader från dagen för ansökningen om handräckning. Utmätningsmannen får föreskriva villkor för anståndet och, om anledning förekommer till det, förklara att anståndet skall upphöra att gälla.

15 § Vid handräckning skall utmätningsmannen värdera varan. Om det behövs får en eller flera sakkunniga anlitas att biträda vid värderingen.

16 § Beslut i fråga om handräckning överklagas hos överexekutor. Mot överexekutors beslut får talan ej föras.

Är köparen eller säljaren missnöjd med värdering eller annan åtgärd vid handräckningen, är han oförhindrad att väcka talan mot den andre vid domstol.

Visar inte säljaren att han har väckt talan vid domstol inom en månad efter det att handräckningen genomfördes eller, om förrättningen inom den tiden har överklagats, inom en månad efter det att överexekutors beslut meddelades, får köparen hos utmätningsmannen lyfta belopp som har nedsatts enligt 10 § första stycket.

17 § I fråga om handräckning gäller i övrigt utsökningslagen (1877:31 s. 1) i tillämpliga delar.

Återtagande genom verkställighet av dom

18 § Ansökan om verkställighet av dom varigenom köparen har förpliktats återlämna vara som har sålts genom avbetalningsköp görs skriftligen eller muntligen, varvid domen skall ges in.

I fråga om verkställigheten tillämpas 12 § tredje stycket, 14 § och, om ej annat följer av domen, 15 §. Beträffande talan mot utmätningsmannens värdering tillämpas 16 § andra och tredje styckena. Den tid av en månad som anges i sistnämnda stycke räknas dock i fall då förrättningen har överklagats från den dag då beslut av högre instans vann laga kraft.

Utmätningsförbud

19 § Vara som har sålts genom avbetalningsköp får ej utmätas för fordran på grund av köpet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979. Samtidigt upphävs lagen (1915:219) om avbetalningsköp samt lagen (1977:982) om ändring i lagen (1915:219) om avbetalningsköp.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till eller avses annars däri lagrum som har ersatts genom föreskrift i den nya lagen skall i stället denna tillämpas.

Äldre lag gäller fortfarande i fråga om köp som har ingåtts före den nya lagens ikraftträdande.

2 Förslag till Lag om ändring i konsumentkreditlagen (1977:981)

Häri genom föreskrivs att 17, 18, 20 och 22 §§ konsumentkreditlagen (1977:981) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

17 §

Vill kreditgivaren utnyttja rätt att återtaga vara, skall avräkning göras mellan honom och köparen.

Köparen tillgodoräknas härvid varans värde vid återtagandet. Vid beräkning av värdet äger 3 § lagen (1915:219) om avbetalningsköp motsvarande tillämpning.

Köparen tillgodoräknas härvid varans värde vid återtagandet. Värdet beräknas efter vad kreditgivaren kan antagas få ut genom att på lämpligt sätt försälja varan.

Kreditgivaren får tillgodoräkna sig den obetalda delen av kreditfordringen efter avräkning enligt 13 § samt i förekommande fall dröjsmålsränta, dock ej enligt högre räntefot än som anges i 6 § räntelagen (1975:635).

Kreditgivaren får därjämte tillgodoräkna sig ersättning för följande kostnader för återtagande av varan, nämligen exekutionsavgift, skäligen kostnad för transport av varan samt utgift för inställelse vid förrättning för återtagande, om inställelsen har varit påkallad för tillvaratagande av kreditgivarens rätt. Vid bestämmande av ersättning för utgift för inställelse äger bestämmelserna om beräkning av ersättning av allmänna medel till vittne motsvarande tillämpning.

I mål om handräckning för återtagande får kreditgivaren, enligt vad regeringen närmare föreskriver, tillgodoräkna sig även skäligen ersättning för eget arbete med anledning av målet samt arvode till ombud eller biträde.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

18 §

Om köparen vid avräkningen tillgodoräknas ett större belopp än kreditgivaren, får varan återtagas endast om kreditgivaren betalar mellanskillnaden till köparen eller, när varan värderats av utmättningsman, nedsätter mellanskillnaden hos denne.

Har kreditgivaren för att kunna återtaga varan eller för att denna efter återtagande skall kunna brukas på avsett sätt måst betala skuld som åvilar köparen, får kreditgivaren vid tillämpning av första stycket avräkna sådan betalning mot mellanskillnad köparen till godo.

Tillgodoräknas kreditgivaren ett större belopp än köparen, får kreditgivaren ej kräva ut mellanskillnaden (restskulden) i annat fall än då varan har utsatts för betydande värdeminskning genom att köparen vanvårdat varan.

20 §

Kreditgivaren får hos utmättningsman söka handräckning för varans återtagande, under förutsättning att rörande kreditköpet har upprättats en av parterna underskriven handling, som innehåller förbehåll om återtaganderätt samt uppgift om kontantpriset, kreditbeloppet, kreditkostnaden, kredittiden, kreditfordringen och de tidpunkter när betalning skall erläggas.

Ansökan om handräckning skall göras skriftligen samt innehålla uppgift om hur stor del av kreditfordringen som utestår obetald. Vid ansökningen skall fogas styrkt avskrift av den handling som anges i första stycket.

Ansökan om handräckning skall göras skriftligen samt innehålla uppgift om hur stor del av kreditfordringen som utestår obetald. *Om kreditgivaren gör anspråk på dröjsmålsränta skall i ansökningen också uppges vad kreditgivaren fordrar i den delen.* Vid ansökningen skall fogas styrkt avskrift av den handling som anges i första stycket.

22 §

I fråga om handräckning och verkställighet av dom, som anges i 21 § tredje stycket, äger i övrigt 10 § tredje och fjärde styckena, 12–15 §§ och 16 § första stycket lagen (1915:219) om avbetalningsköp mot-

I fråga om handräckning och verkställighet av dom, som anges i 21 § tredje stycket, äger i övrigt 12 § andra och tredje styckena samt 14–18 §§ lagen (1978:000) om avbetalningsköp mellan näringsidkare

Nuvarande lydelse

svarande tillämpning. Härvid skall hänvisningen i 14 § andra stycket till 5 § första stycket avse 18 § första stycket denna lag.

Föreslagen lydelse

m. fl. motsvarande tillämpning. Härvid skall hänvisningen i 16 § tredje stycket till 10 § första stycket avse 18 § första stycket denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979.

3 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1977:984) om ändring i brottsbalken**

Härigenom föreskrivs att 10 kap. 10 § brottsbalken i den lydelse paragrafen har erhållit genom lagen (1977:984) om ändring i nämnda balk skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***10 §**

Vad i 8 kap. 13 § sägs om inskränkning i åklagares åtalsrätt skall äga motsvarande tillämpning beträffande annat i detta kapitel omförmålt brott än grov förskringring och sådan trolöshet mot huvudman som är att anse som grov.

Olovligt förfogande över egendom, som kommit i gärningsmannens besittning genom avtal, enligt vilket äganderätten skall övergå först sedan betalning erlagts *eller som innehåller förbehåll om återtaganderätt som avses i 1 § lagen (1915:219) om avbetalningsköp eller 15 § konsumentkreditlagen (1977:981)*, må ej åtalas av åklagare, med mindre åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Olovligt förfogande över egendom, som kommit i gärningsmannens besittning genom avtal, enligt vilket äganderätten skall övergå först sedan betalning erlagts, *eller som gärningsmannen eljest innehar på grund av kreditköp med förbehåll om återtaganderätt*, må ej åtalas av åklagare, med mindre åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979.

Motionen

I motionen framhålls inledningsvis att under 1970-talet betydelsefulla reformer har genomförts på konsumentskyddsområdet i svensk civilrätt och marknadsrätt och att reformarbetet av förklarliga skäl varit inriktat på att stärka konsumentens ställning gentemot säljaren, eftersom det funnits en del brister i styrkeförhållandet mellan dessa parter. Enligt motionärerna kan dock konsumentskyddet i avgörande mån komma att urholkas, om en detaljist eller servicegivare inte har rättslig möjlighet att föra tillbaka "konsumentskyddskostnader" till leverantören i de fall den omständigheten som föranlett kostnaden varit hänförlig till leverantören och inte till detaljisten. Motionärerna menar att en näringsidkare naturligt nog blir mindre benägen att åta sig förpliktelser gentemot konsumenten om han inte i sådana fall har en realistisk möjlighet att i sin tur kräva leverantören. Den angivna rättsliga obalansen anser motionärerna också leda till minskad etableringskraft och investeringsvilja hos små och medelstora företag.

I motionen framhålls vidare att styrkeförhållandet mellan säljare och köpare ofta är ojämnt även i rena företagarrelationer. Motionärerna menar att denna omständighet i förening med det förhållandet att samhället i olika hänseenden skärpt kraven på företagen har lett till olyckliga konsekvenser framför allt för handeln och servicebranscherna. Motionärerna pekar bl. a. på att konkurrensolikheter har uppkommit genom den allt vanligare förekomsten av "irreguljär" eller "halvreguljär" företagsamhet, i sin tur möjliggjord genom att det varit svårt för samhället att kontrollera efterlevnaden av de krav som ställts på företagen. Enligt motionärernas mening ger generalklausulen i 36 § avtalslagen inte ett tillräckligt skydd för "mellanmännen". Gällande bestämmelser i kommissionslagen om skydd vid avveckling av uppdrag och i konkurrensbegränsningslagen om förbud mot leveransvägran är också otillräckliga i detta hänseende. Härtill kommer att kommissionslagen inte är tillämplig på s. k. ensamåterförsäljares verksamhet. Sistnämnda grupp av företagare har hittills uppmärksamrats föga i svensk rätt. Det behövs enligt motionärerna vidare en effektiv skyddsmekanism för företagarna när det gäller många av de s. k. franchisingsystem som vuxit fram under senare år. Huvudmannen är ofta ett internationellt storföretag med samma avtalslösningar i olika länder. Dessa avtal passar ofta inte för svenska förhållanden.

Sammanfattningsvis anförs det i motionen att det finns ett påtagligt behov av reformer som stärker "mellanmännens" ställning både i vad avser regressmöjligheter för konsumentskyddskostnader och när det gäller andra centrala avtalsrelationer, exempelvis beträffande uppsägningstider och andra avvecklingsproblem vid upphörande av samarbetet mellan mellanmannen och leverantören. Motionärerna anser att reformarbetet i första hand bör följa marknadsrättsliga linjer, t. ex. genom att avtalsvillkorslagens tillämplighet utvidgas till att avse näringsidkarförhållanden. Mycket talar enligt motionä-

terna för att marknadsrättsliga och civilrättsliga lösningar dock kan behöva kombineras.

Remissvaren

Konsumentverket, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO) och Motorbranschens riksförbund (MRF) tillstyrker motionen. Göta hovrätt förordar att den i motionen väckta frågan blir föremål för en förutsättningslös utredning. Sveriges advokatsamfund avstyrker motionen, såvitt avser detaljisternas och servicegivarens förhållanden men tillstyrker att ensamförsäljarnas rättsliga ställning utreds. Motionen avstyrks helt av Sveriges industriförbund och Sveriges grossistförbund i ett gemensamt avgivet remissvar samt av Svenska handelskammarförbundet.

Konsumentverket hänvisar inledningsvis till att de i motionen berörda frågorna diskuterades i förarbetena till avtalsvillkorlagen, konsumentköplagen och ändringarna i 36 § avtalslagen. Mot bakgrund av de överväganden som redovisats i förarbetena till de ovan nämnda lagarna och med hänsyn till de erfarenheter som vunnits genom tillämpningen av dessa lagar inom konsumentområdet finner konsumentverket att frågan om de mindre näringsidkarnas ställning i relation till sina leverantörer och huvudmän bör bli föremål för utredning. Konsumentverket tillstyrker därför det förslag som framlagts i motionen. Frågan om de lagtekniska lösningar som kan komma i fråga är komplicerad och kräver noggranna överväganden. Konsumentverket anser sig f. n. inte ha tillräcklig grund för några uttalanden i denna del.

Sveriges köpmannaförbund konstaterar att motionen egentligen behandlar två viktiga frågor. Den ena frågan gäller hur återförsäljarledet eller detaljhandelsledet skall återföra till fabrikant- och leverantörsledet de krav som konsumenterna ställer på köpta varor eller tjänster under återopande av de konsumentpolitiska lagarna, såsom konsumentköplagen och marknadsföringslagen. Den andra frågan gäller situationen då en mindre näringsidkare inköper utrustning som inte ingår i företagets reguljära varusortiment, t. ex. kassaregister och annan butiksutrustning för detaljhandels del. I sådana inköpsituationer kan dessa företag jämföras både ekonomiskt och kunskapsmässigt med en genomsnittlig konsument. Köpmannaförbundet anser att en utredning bör tillsättas för att genomlys problematiken när det gäller båda dessa frågor.

Köpmannaförbundet erinrar vidare om att den konsumenträttsliga skyddslagstiftningen sedan början av 1970-talet utvecklats i snabb takt. I samband med remissbehandlingen av marknadsföringslagen 1970 tog köpmannaförbundet upp frågan om vilka möjligheter som skulle finnas att återföra det mycket stora ansvar som lagen skulle lägga på detaljhandeln. Förbundet anförde därvid att om inte detaljhandeln kunde leva upp till de krav som konsumenterna med rätta kunde ställa med stöd av marknadsföringslagen skulle förbundet återkomma med en hemställan att ändra det

ansvarsförhållande som fanns mellan detaljhandeln och de s. k. bakre leden.

När köpmannaförbundet efter 1971 började diskutera hur en kommande konsumentköplag skulle reglera dels förhållandet mellan detaljist och konsument, dels förhållandet mellan detaljist och bakre led förde förbundet ånyo fram frågan om det inte borde föras in regler i den kommande konsumentköplagen som kunde åberopas när detaljhandeln förde tillbaka berättigade konsumentkrav. Inom näringslivet förde förbundet en diskussion vid den tiden om denna fråga. Diskussionen utmynnade i att Sveriges industriförbund och Sveriges grossistförbund i skrivelse till förbundet den 2 oktober 1972 uttalade att de skulle medverka till att ansvarsfrågan mellan detaljhandelsledet och det bakre ledet fick en tillfredsställande lösning.

Överenskommelsen mellan köpmannaförbundet å ena sidan och industriförbundet och grossistförbundet å andra har dock inte trängt ut i företagen. Även om det utformats branschvisa överenskommelser har enligt köpmannaförbundets uppfattning regressfrågan inte totalt lösts på ett tillfredsställande sätt.

Köpmannaförbundet upplyser också om att förbundet i sitt remissyttrande år 1977 över köplagsutredningens betänkande "Köplag" föreslagit att i den allmänna köplagen skulle införas en tvingande generalklausul motsvarande 36 § avtalslagen under motiveringen dels att det sedan konsumentköplagen infördes har visat sig att detaljhandeln inte alltid kunnat få gehör för sina synpunkter vid förhandlingar om leveransvillkor beträffande konsumentprodukter, dels att förbundet kunnat registrera exempel på hur leverantörsföretag varit obenägna att dela det ansvar som detaljhandeln har enligt konsumentköplagen. Syftet med den föreslagna generalklausulen skulle vara att detaljhandeln skulle kunna åberopa den vid förhandlingar med leverantörer eller branschorganisationer i frågor som ligger inom ramen för det ansvar som detaljhandeln har enligt konsumentköplagen.

Köpmannaförbundet är väl medvetet om att förevarande fråga inte kan lösas med några enkla grepp. Den 1976 införda civilrättsliga generalklausulen i 36 § avtalslagen har enligt förbundet bl. a. på grund av dess utformning inte haft den effekt som kunde förväntas. Förbundet kan i dag inte uttala sig om hur en lösning på nu aktuella frågor bör se ut. Utan att föregripa det utredningsarbete som motionen föreslår vill förbundet dock poängtera att i valet mellan en civilrättslig reglering och en marknadsrättslig man särskilt bör pröva möjligheterna att komma fram på den marknadsrättsliga vägen. Köpmannaförbundet tillstyrker således motionen och hoppas att den föreslagna utredningen snart tillsätts.

SHIO förklarar sig ha samrått med köpmannaförbundet i frågan och ansluter sig till köpmannaförbundets yttrande.

MRF erinrar om att lagstiftaren i samband med införandet av de konsumentpolitiska skyddslagarna, såsom konsumentköplagen, förutsatte

att de kostnader som detaljisterna skulle drabbas av och som hänfördes till produkten skulle kunna ledas tillbaka i distributionskedjan. Någon direkt lagstiftning i detta hänseende tillkom dock inte förrän 1976 genom införandet av den civilrättsliga generalklausulen i 36 § avtalslagen, vilken i begränsad omfattning är giltig också i relationerna mellan näringsidkare. Generalklausulen i avtalslagen har emellertid enligt MRF under sina första giltighetsår inte fått någon avgörande genomslagskraft i näringsidkarrelationerna. Som motionärerna påpekar har de marknadsrättsliga instrumenten på konsumentområdet visat sig vara smidiga och effektiva och MRF menar därför att det finns skäl att överväga en utvidgning av eller parallell till avtalsvillkorslagen även på den kommersiella sektorn. En kombination av civilrättsliga och marknadsrättsliga lagstiftningsinsatser torde ge det bästa resultatet. I samband med införandet av avtalsvillkorslagen framhölls som ett huvudmotiv för den marknadsrättsliga lösningsmodellen att man genom denna kunde få en snabb och bred penetration av de förekommande avtalsområdena. Samma skäl kan enligt MRF anföras beträffande de avtalsrelationer varom här är fråga, som ju ofta utmärks av betydande ensidighet till leverantörens förmån.

MRF framhåller vidare att frågan om näringsidkares rättsliga ställning givetvis har näringsfrihetsrättsliga aspekter av stor betydelse. Ensidiga avtalsbindningar utgör ofta konkurrenshinder och det kan därför finnas anledning att överväga om inte en kommande standardavtalskontroll kunde anförtros näringsfrihetsombudsmannen. MRF önskar emellertid inte hävda någon slutlig uppfattning i denna fråga utan anser att bedömningen härav måste baseras på ett allsidigt utredningsmaterial.

Näringsidkares rättsställning i relation till leverantörer och huvudmän har emellertid enligt MRF inte bara relevans i samband med konsumentpolitiska regresskrav eller från strikt näringsfrihetsrättslig synpunkt. Klara och rättvisa rättsliga relationer kommer också att bidra till att stärka samhällets strävan att bibehålla en decentraliserad näringslivsstruktur på handels- och serviceområdena. En ökande internationalisering och en sedan länge märkbar koncentrationstendens i näringslivet gör det särskilt angeläget att värna om de små och medelstora företagens möjligheter att befästa sin marknadssituation. Enligt MRF:s mening är därför en samhällelig sanktionsmöjlighet beträffande standardavtalen inom näringslivet mycket befogad. Det finns anledning anta att blotta förekomsten av en sådan granskningsmöjlighet kommer att ha betydande saneringseffekt. MRF anser därför att det inte finns anledning anta att en förstärkt lagstiftning kommer att innebära ökad byråkrati eller andra negativa effekter från näringslivets synpunkt. Genom den smidighet som utmärker det marknadsrättsliga kontroll- och sanktionssystemet har man alla möjligheter att tillgodose de branschvisa och individuella särlösningar som kan vara utomordentligt berättigade och nödvändiga på många sektorer i näringslivet. MRF tillägger att standardavtalsfrågorna under många år har varit föremål för stor uppmärksamhet inom

motorbranschen. Återförsäljaravtalen har ofta en mycket ensidig prägel och är vanligen baserad på multinationella lösningsmodeller. MRF har också under årens lopp kunnat iakta en betydande stelhet när det gäller anpassningen till förändrade marknads- och samhällsförutsättningar. De enda mer genomgripande förändringar som genomförts under senare år hade samband med det s. k. Biva-målet i början av 1970-talet då, genom överenskommelse mellan NO och bilhuvudleverantörerna, möjligheter öppnades för återförsäljarna att uppta kompletteringsmärken.

Sammanfattningsvis tillstyrker MRF motionen och hemställer att den däri väckta frågan blir föremål för en offentlig utredning.

Enligt *Göta hovrätts* mening torde de av motionärerna påtalade problemen i viss utsträckning kunna lösas inom ramen för gällande lagstiftning. Andra kanske kan elimineras vid ett genomförande av förslagen i konkurrensutredningens slutbetänkande (SOU 1978:9). Hovrätten anser också att den av motionärerna eftersträvade jämställdheten mellan avtalslutande parter ofta kan uppnås genom att den svagare får stöd av branschorganisation. Eftersom ifrågavarande förhållanden emellertid onekligen inrymmer många frågor, bl. a. med internationell anknytning, vilka är svåra att överblicka och därför kan medföra rättsosäkerhet inom näringslivet, anser hovrätten att en förutsättningslös utredning i saken kan vara motiverad.

Sveriges advokatsamfund finner sig inte med säkerhet kunna avgöra vilka problem motionärerna avsett att angripa, eftersom motionen innehåller få konkreta exempel. Vidare används uttrycket mellanmän på ett sätt som inte överensstämmer med vad som i allmänhet läggs i detta begrepp. Samfundet har dock tolkat motionen så att det är två problemområden som berörs, dels frågan om detaljistens möjlighet att vända sig mot tillverkaren i fall där de av konsumentskyddslagstiftningen blivit tvungna att göra åtaganden mot konsumenter, dels frågan om ensamförsäljares ställning.

Vad först angår detaljistens förhållande till leverantören kan det enligt samfundets mening inte generellt påstås att detaljisten skulle vara den svagare parten. I flera branscher domineras exempelvis marknaden av starka inköpskedjor. Det är långt ifrån ovanligt att detaljisten genom sin ställning på marknaden kan uppträda med betydande anspråk mot leverantören vad avser produkternas utformning, pris, kvalitet, leveranstid m. m. I den mån gällande lagstiftning – framför allt den allmänna köplagen – inte av detaljisten anses innefatta en tillfredsställande reglering av sådana frågor som motionärerna åsyftar, finns det anledning förmoda att frågorna kan lösas avtalsvägen mellan parterna. Samfundet menar därför att det på detta område inte finns något skäl att frånga den princip om avtalsfrihet näringsidkare emellan som enligt samfundets mening bör vara rådande, om inte starka skäl talar för ingripande.

När det gäller frågan om mellanmäns och ensamförsäljares ställning hänvisar samfundet till att lagutskottet i betänkandet LU 1977/78:4 hemställt om en översyn av kommissionslagen i nordiskt samarbete. Samfundet anser

sig böra instämma i denna hemställan. Samfundet hänvisar också till att utskottet i sinna betänkande uttalat att även problemet med ensamförsäljares rättsliga ställning bör bli föremål för granskning. Samfundet tillstyrker att frågan om ensamförsäljares rättsliga ställning utreds och vill understryka att på detta rättsområde rättslikhet mellan länder med livligt handelsutbyte är av stor betydelse. Utredning och lagstiftning bör därför enligt samfundets mening ske i samarbete med övriga nordiska länder och såvitt möjligt även med andra länder i Västeuropa.

Sveriges industriförbund och *Sveriges grossistförbund* framhåller i sitt gemensamma yttrande att de frågeställningar som motionärerna aktualiserar i och för sig är betydelsefulla och viktiga för svenskt näringsliv. Den svåröverskådlighet för rättssubjekten och komplexitet i samhällsförhållandena som motionärerna anför som motiv för ytterligare rättslig reglering bör däremot enligt organisationernas mening inte föranleda ytterligare reglering av tvingande natur.

Organisationerna anför vidare att näringslivet i stor utsträckning har tillstyrkt och ställt sig bakom konsumentlagstiftningen. Avsevärda resurser har i positiv anda tagits i anspråk för att leva upp till de krav lagstiftningen ställer. En betydelsefull uppgift i detta avseende har enligt organisationerna varit att finna lösningar på bl. a. de problemen som uppstått för detaljister och servicegivare. Med hänsyn till ofrånkomliga och avgörande skillnader i branschstruktur och varuslag har dessa problem av tradition åtgärdats branschvis eller varuslagsvis och i helt övervägande antalet fall funnit sin lösning i form av allmänna leveransbestämmelser, branschvisa ramavtal rörande garantifrågor etc. Detta gäller också regler för ersättning till återförsäljare för service till konsument vid reklamationer, avhjälpningsåtgärderna och garantireparationer. De branschvisa lösningarna har gjorts utifrån praktiska synpunkter i syfte att minimera den totala kostnaden för konsumentkollektivet och därmed verka prisdämpande. Vidare måste uppgörelser i nämnda slag av förhandlingsfrågor höra till de serviceuppgifter som organiserade företagare, typiskt sett, förväntar sig av sina resp. branschorganisationer. Att som motionärerna antyder finna allmängiltiga tvingande rättsregler i dessa avseenden är enligt organisationernas mening inte möjligt. En avtalsfrihet som bidrar till nyansering och flexibilitet på detta område måste anses vara en grundläggande förutsättning för ett effektivt näringsliv.

Organisationerna hävdar att den icke seriösa verksamhet inom viktiga sektorer av näringslivet med inslag av irreguljär eller "halvreguljär" verksamhet, som motionärerna utan närmare precisering pekar på, inte torde vara särskilt omfattande. Den förefintliga närings- och civilrättsliga lagstiftningen erbjuder enligt organisationerna fullt tillräckliga möjligheter att komma till rätta med sådan verksamhet.

Organisationerna hänvisar vidare till motionärernas påståenden om svårigheter i de s. k. franchisingsystem som vuxit fram och till deras påpekanden att huvudmannen ofta är ett internationellt storföretag med uniforma avtalslös-

ningar i olika länder, något som ofta inte passar svenska förhållanden. Organisationernas erfarenheter är dock att internationella storföretag väl följer svensk lagstiftning, och organisationerna anser därför inte att avtalsfriheten bör inskränkas genom införande av skyddsmekanismer.

Sammanfattningsvis hävdar organisationerna att det inte finns anledning att utreda detaljistens och servicegivares rättsliga ställning i relation till leverantörer och huvudmän. Den civilrättsliga avtalsfriheten är grundläggande för utvecklingen av ett effektivt näringsliv. De problem som uppstått i det komplexa samhället kan omöjligen få en ändamålsenlig lösning genom tvingande övergripande lagstiftning utan måste lösas bransch- eller produktvis. När det slutligen gäller den särskilda problematiken rörande uppsägningstider och avvecklingsproblem i agent- och ensamförsäljningsförhållanden hänvisar organisationerna till lagutskottets ovannämnda betänkande.

Svenska handelskammarförbundet vitsordar att för vissa näringsidkarkategorier har konsumentlagstiftningen i sig medfört svårigheter. Bl. a. har de ökade kraven på detaljisterna inte alltid kunnat "föras tillbaka" på leverantörerna. Förbundet anser emellertid att avtalsförhållandet mellan näringsidkare generellt sett är av helt annat slag än mellan konsument och näringsidkare. Träffandet av avtal ingår som ett led i en näringsidkares yrkesmässiga verksamhet. Av en näringsidkare kan man kräva betydligt större kännedom om avtalsfrågor och en helt annan observans, noggrannhet och försiktighet än av en konsument. Visserligen kan man även i näringsidkarrelationer finna "konsumentproblem", främst brister i styrkeförhållandena. Dessa är dock enligt förbundet generellt sett av betydligt mindre omfattning. Inom näringslivet har man också andra möjligheter att lösa eventuella missförhållanden utan lagstiftning. Därvid kan man även beakta de betydande skillnader som finns i branschstruktur och varuslag. Åtskilliga av de problem som motionärerna pekar på har också tagits upp branschvis och varuslagsvis och i stor utsträckning funnit sin lösning i form av allmänna leveransbestämmelser, branschvisa ramavtal rörande garantifrågor etc. Detta gäller också regler för ersättning till återförsäljare för service till konsument vid reklamationer, avhjälpningsåtaganden och garantireparationer. Förbundet vill även framhålla att en lagstiftning av det slag som föreslås i motionen kan medföra en stelhet i relationerna mellan parterna som varken är till fördel för parterna eller för näringslivets utveckling i övrigt. En ytterligare reglering bör därför inte införas utan mycket starkt framträdande behov. Enligt förbundets mening finns f. n. inte något sådant behov.

Utskottet

Inledning

Under 1970-talet har betydelsefulla reformer genomförts för ett ökat konsumentskydd på såväl det näringsrättsliga som det civilrättsliga området. Till det näringsrättsliga området hör *marknadsföringslagen* och *avtalsvillkorslagen*. Marknadsföringslagen ger möjligheter till ingripanden dels mot reklam, som är ohederlig eller skadlig, och andra otillbörliga marknadsföringsmetoder, dels mot farliga eller otjänliga varor. Syftet med avtalsvillkorslagen är framför allt att skydda konsumenterna mot oskäliga bestämmelser i standardkontrakt. Konsumentskyddsregler av civilrättslig art finns i *konsumentköplagen*, *hemförsäljningslagen* och *avtalslagen*. Konsumentköplagen kompletterar de allmänna reglerna om säljares och köparens skyldigheter i 1905 års köplag och har karaktär av minimiskydd. Hemförsäljningslagen ger konsumenten ett skydd mot påtryckning och överrumpling vid hemförsäljning och jämförbara försäljningsformer. När det gäller avtalslagen är av särskilt intresse i förevarande sammanhang den år 1976 införda civilrättsliga generalklausulen i 36 §. Enligt generalklausulen får avtalsvillkor jämkas eller lämnas utan avseende om villkoret är oskäligt.

Till konsumentskyddslagstiftningen hör även den av riksdagen år 1977 antagna *konsumentkreditlagen*, vilken träder i kraft den 1 januari 1979. Till grund för lagstiftningen låg ett förslag av kreditköpskommittén. Lagen, som innehåller regler av såväl näringsrättslig som civilrättslig art, gäller när kredit lämnas konsument för huvudsakligen enskilt bruk. I lagen finns bestämmelser om information i creditsammanhang och om kontantinsats vid kreditköp. Genom lagen inskränks möjligheterna för den som har sålt en vara på kredit att ta tillbaka varan vid bristande betalning från köparens sida. Såväl reglerna om informationsplikt som bestämmelserna om kontantinsats och återtaganderätt har knutits an till det näringsrättsliga systemet i marknadsföringslagen resp. avtalsvillkorslagen. Konsumentkreditlagen innehåller också regler om köparens befogenheter mot annan kreditgivare än säljaren (s. k. trepartsförhållanden), förbud mot vissa fordringsbevis m. m. Vidare uppställs regler som begränsar kontohavares betalningsansvar gentemot kontoföretag i fall då belopp påförs kontot genom att kontokort används av obehöriga.

Konsumentkreditlagen medför en väsentlig inskränkning av tillämpningsområdet för 1915 års lag om avbetalningsköp. Avbetalningsköplagen gäller nämligen f. n både för konsumentkreditköp och för avbetalningsköp mellan andra parter. Sedan kreditköpskommittén hade lagt fram sitt förslag till konsumentkreditlag återstod för kommittén bl. a. att utreda behovet av en ny särskild avbetalningsköplag för det återstående begränsade tillämpningsområdet. Inför arbetet med denna del av utredningsuppdraget ombildades kommittén och tog namnet kreditköputredningen. Denna har i betänkandet (SOU 1974:24) Näringsidkares avbetalningsköp m. m. lagt fram förslag till en

ny avbetalningsköplag. Förslaget har i huvudsak fått ett välvilligt mottagande under remissbehandlingen och ligger till grund för propositionens förslag till lag om avbetalningsköp mellan näringsidkare m. fl.

Utskottet kommer i det följande att lämna en redogörelse för lagförslagets innehåll och göra vissa kommentarer med anledning av förslaget. Vidare behandlar utskottet en under den allmänna motionstiden väckt motion om detaljisternas och andra småföretagares rättsliga ställning.

Lagen om avbetalningsköp mellan näringsidkare m. fl.

Den nya lagen om avbetalningsköp bygger i stor utsträckning på den nuvarande avbetalningsköplagen. Den är tillämplig på köp där säljaren är privatperson och köparen näringsidkare, köp där båda parter är privatpersoner och köp där båda parter är näringsidkare. Lagens tillämpningsområde omfattar också fall där köparen inte är privatperson men inte heller kan betecknas som näringsidkare. Som exempel på sådana köpare nämns i propositionen icke näringsutövande dödsbon, stiftelser och ideella föreningar samt statliga och kommunala myndigheter. Den största praktiska betydelsen torde lagen dock få i fråga om kreditavtal mellan näringsidkare. Lagens tillämpningsområde är begränsat till avbetalningsköp. I motsats till konsumentkreditlagen reglerar avbetalningsköplagen således inte andra former av kreditköp. Avbetalningsköplagen innehåller en tvingande reglering som främst syftar till att ge avbetalningsköparen ett skydd mot alltför stränga påföljder om han får svårt att fullfölja köpet. Sålunda begränsar lagen säljarens möjligheter att kräva ut betalning i förtid eller att återta varan. Sådana åtgärder får vidtas endast om köparen har gjort sig skyldig till allvarigare kontraktsbrott. Köparen garanteras vidare en rimlig ekonomisk uppgörelse med säljaren, om varan måste återlämnas. Reglerna i den nya avbetalningsköplagen har anpassats till konsumentkreditlagens systematik och terminologi.

Förslaget till ny avbetalningsköplag bygger på förutsättningarna att parterna i ett avbetalningsköp utanför konsumentkreditområdet normalt är mera jämbördiga än vad som är fallet inom konsumentkreditområdet samt att man bör kunna ställa högre krav på den köpare som är näringsidkare än på en konsument när det gäller att tillvarata de egna intressena. En annan omständighet som har tillmätts betydelse vid utformningen av förslaget är att det vid avbetalningsköp mellan näringsidkare ofta rör sig om dyrbara varor och stora krediter. Dessa utgångspunkter har medfört att dels en del av konsumentkreditlagens regler inte återfinns i den nya avbetalningsköplagen, dels att vissa bestämmelser fått en något annan utformning i avbetalningsköplagen än i konsumentkreditlagen. Som exempel på regler i konsumentkreditlagen, som inte återfinns i avbetalningsköplagen, kan nämnas bestämmelserna om informationsplikt i fråga om effektiv ränta m. m., krav på kontantinsats och kreditköparens befogenheter mot annan kreditgivare än

säljaren (trepartsförhållanden). När det gäller t. ex. användningen av förbehåll om återtaganderätt, användningen av kopplingsförbehåll och möjligheterna att utkräva restskuld har avbetalningsköplagens regler utformats på annat sätt än konsumentkreditlagens motsvarande bestämmelser.

Enligt utskottets mening är det en avgjord fördel att den nya avbetalningsköplagens regler ansluter till konsumentkreditlagens systematik och terminologi. Härigenom förenklas arbetet med utformningen av avbetalningskontrakt samtidigt som missförstånd och misstolkningar lättare kan undvikas. Vidare underlättas de exekutiva myndigheternas handläggning av ärenden om återtagande av varor m. m. Flera remissinstanser har hävdad att man i sådant syfte borde ha sammanfört bestämmelserna om konsumentkreditköp och övriga avbetalningsköp i en lag. Utskottet finner sig för sin del böra godta den nu valda lagstiftningstekniken, som överensstämmer med den som använts i fråga om de rent köprättsliga bestämmelserna (konsumentköplag-köplag). Utskottet vill emellertid erinra om vad utskottet anfört i betänkandet LU 1977/78:22 om att en systematisering av rättsreglerna på det konsumenträttsliga området så småningom bör komma till stånd.

När det gäller frågan om innehållet i den nya avbetalningsköplagen kan konstateras att flera av de bestämmelser som tagits in i konsumentkreditlagen, t. ex. de om information om effektiv ränta och om krav på kontantinsats, lämpar sig mindre väl för kreditförhållanden näringsidkare emellan. Utskottet delar därför departementschefens uppfattning att dessa regler inte bör överföras till den nya lagen. Vid utformningen av bestämmelserna i denna måste vidare beaktas att det i kreditförhållanden mellan näringsidkare som regel är fråga om dyrare varor och större krediter än som förekommer i konsumentens sammanhang. Större hänsyn måste därför tas till intresset av att säljaren/kreditgivaren kan skydda sin fordran, något som i sin tur har betydelse för dennes möjlighet och benägenhet att använda avbetalningsköpet som kreditform. Den avvägning som i lagförslaget gjorts mellan köparens skyddsintresse och säljarens/kreditgivarens intressen finner utskottet lämplig.

Under utredningsarbetet aktualiserades frågan huruvida vissa näringsidkare borde undantas från avbetalningsköplagens tillämpning och i stället omfattas av konsumentkreditlagens regler. Som exempel härpå nämndes fiskare, hantverkare och lantbrukare. Såväl kreditköputredningen som praktiskt taget alla remissinstanser har dock avvisat tanken på att särskilda regler skall gälla för en del näringsidkare som kredittagare. Departementschefen ansluter sig till denna ståndpunkt. Utskottet vill för sin del framhålla att av näringsidkarna är det framför allt mindre eller medelstora företag som använder sig av avbetalningsköp för att anskaffa maskiner till rörelsen. Av kreditköputredningens betänkande framgår sålunda att man för byggnads- och anläggningsbranschens del har uppskattat att de medelstora entreprenadföretagen begagnar sig av avbetalningsköp vid betydligt mer än hälften av sina maskinanskaffningar och att i fråga om mindre entreprenadföretag

andelen avbetalningsköp uppgår till 90 procent. Även inom lantbruket och skogsbruket samt inom åkeribranschen är avbetalningsköp vanligt förekommande vid anskaffning av fordon och maskiner. Samma gäller också beträffande t. ex. taxiföretag och mindre verkstadsföretag. Av utredningens betänkande framgår vidare att problem med att genomföra avbetalningsköpen synes uppkomma huvudsakligen för mycket små och kapitalsvaga företag under oerfaren ledning. För denna kategori av köpare är det viktigt att lagen ger ett tillräckligt skydd mot alltför stränga påföljder, om svårigheter uppstår att fullfölja köpet. Enligt utskottets mening ger den föreslagna avbetalningsköplagen ett sådant skydd. Utskottet vill stryka under att reglerna är tvingande till köparens förmån och följaktligen ej kan avtalas bort. Såsom departementschefen påpekar innebär den nu föreslagna lagstiftningen i praktiken en särreglering på kreditköpsområdet för sådana näringsidkare som i fråga om skyddsbehov står konsumentköparen nära. Att därutöver införa ytterligare regler för en del näringsidkare kan utskottet inte finna påkallat. Beträffande de mindre näringsidkarnas rättsliga ställning i övrigt återkommer utskottet i ett följande avsnitt.

Som framgår av det tidigare anförda är den föreslagna lagen tillämplig även på avbetalningsköp mellan privatpersoner. Sådana köp är dock relativt ovanliga. Under utredningsarbetet har övervägts om denna kategori köp i stället borde hänföras till konsumentkreditlagens tillämpningsområde. Som departementschefen framhåller (s. 55) måste emellertid den avvägning mellan säljares/kreditgivares och köpares motstående intressen som har gjorts i konsumentkreditlagen anses i flera hänseenden föga lämplig för kreditköp direkt mellan två privatpersoner. Utskottet delar därför departementschefens uppfattning att sådana köp bör hänföras under den nya avbetalningsköplagen.

Lagens olika bestämmelser i övrigt föranleder inget särskilt yttrande från utskottets sida.

I propositionen berörs två kreditformer beträffande vilka något förslag till lagstiftning inte läggs fram, nämligen leasing och factoring. Dessa kreditformer har fått allt större betydelse under senare år men har hittills inte underkastats någon särskild civilrättslig reglering. När det gäller leasing, varmed avses långtidsuthyrning av t. ex. maskiner eller fordon, kan påpekas att regeringen i en nyligen framlagd proposition (1977/78:137) föreslagit vissa bestämmelser rörande leasing av fordon. Bl. a. förs det trafikrättsliga ansvaret – dvs. ansvaret för fordonets skick, skatten och trafikförsäkringen – över från uthyraren till hyresmannen.

Factoring innebär i allmänhet att ett finansieringsföretag (factorn) lämnar rörelsekredit åt ett försäljningsföretag mot säkerhet i företagets fakturafordringar, vilka överlåts eller pantsätts hos factorn. Frågan om köparens ställning vid factoring har tidigare prövats av utskottet och riksdagen år 1974 med anledning av en motion med yrkande om att gällande regler skulle ses över i

syfte att bl. a. utesluta risken att köparen skulle behöva betala såväl till säljaren som till factorn. Utskottet avstyrkte motionsyrkandet. I sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1974:28) konstaterade utskottet bl. a. att risken för dubbelbetalning i praktiken inte var så uttalad att den ensam kunde motivera den begärda översynen. Vidare hänvisade utskottet till det arbete som då pågick inom kreditköpkommittén.

Såsom framhålls i propositionen gör utredningens betänkande i fråga om varken leasing eller factoring tillräckligt underlag för ett ställningstagande till om det behövs någon särskild reglering av dessa kreditformer. Utskottet ansluter sig därför till departementschefens ståndpunkt att någon reglering f. n. inte bör ske. Med hänsyn till den omfattning och ekonomiska betydelse som dessa kreditformer har fått utgår utskottet emellertid från att regeringen uppmärksammat följer utvecklingen på området och på nytt aktualiserar frågan om lagstiftning, om detta visar sig påkallat.

Vissa näringsidkares rättsliga ställning utanför kreditköpsområdet

I motionen 1977/78:1476 yrkas att riksdagen skall begära en utredning om detaljisternas och servicegivarens rättsliga ställning i relation till leverantörer och huvudmän. Motionärerna tar i motionen upp flera problem med anknytning till detaljisternas, servicegivarnas och de s. k. mellanmännens ställning. Motionärerna framhåller bl. a. att en följd av konsumentskyddslagstiftningen är att en näringsidkare i detaljhandelsledet ofta gentemot konsumenterna får svara för kostnader, som egentligen hade bort belasta leverantören eller tillverkaren. I den mån detaljister inte kan föra tillbaka "konsumentskyddskostnaderna" till leverantören kommer enligt motionärerna konsumentskyddet att urholkas. De ifrågasätter därför om det inte bör införas en laglig möjlighet till regressrätt för detaljister i sådana situationer. Motionärerna anser vidare att en utredning även bör syfta till att förbättra detaljisternas, servicegivarens och mellanmäns ställning gentemot leverantörerna i rena företagarrelationer. De menar att de lagregler i t. ex. avtalslagen, kommissionslagen och konkurrensbegränsningslagen som lagstiftaren uppställt till skydd för den svagare parten i ett affärsförhållande är ineffektiva. Motionärerna pekar bl. a. på att de s. k. ensamförsäljarna inte omfattas av kommissionslagens bestämmelser om skydd vid uppsägning m. m. Enligt motionärernas uppfattning bör reformarbetet omfatta såväl de marknadsrättsliga som de civilrättsliga reglerna.

Vad först angår det rättsliga skyddet för de s. k. mellanmännen – dvs. kommissionärer, handelsagenter och handelsresande – samt för ensamförsäljarna vill utskottet erinra om att riksdagen på hemställan av utskottet nyligen gett regeringen till känna att kommissionslagen bör ses över (LU 1977/78:4, rskr 1977/78:12). Översynen skall bl. a. inriktas på att ytterligare stärka mellanmännens rättsskydd vid uppdragsavtalets upphörande. Även frågan om ensamförsäljarnas rättsskydd bör enligt riksdagen tas upp vid

översynen. Motionärernas yrkande såvitt avser en utredning om mellanmännens och ensamförsäljarnas rättsliga ställning har därigenom redan tillgodosetts av riksdagen.

Beträffande därefter detaljisternas och servicegivares rättsliga ställning är det enligt utskottets mening inte riktigt att påstå att dessa näringsidkare generellt skulle vara den svagare parten i ett affärsförhållande. I flera branscher domineras sålunda marknaden av starka inköpskedjor med goda möjligheter att tillvarata detaljisternas intressen. Det torde dock vara obestriddigt att detaljister och servicegivare liksom även andra småföretagare, såsom lantbrukare m. fl., ibland till följd av ekonomisk underlägsenhet kan ha svårt att hävda sina intressen gentemot större företag. Någon särskild tvingande reglering utanför kreditköpsområdet till sådana näringsidkares skydd motsvarande den som gäller för konsumentförhållanden finns inte. Det bör emellertid tilläggas att den förmögenhetsrättsliga generalklausulen i 36 § avtalslagen kan bli tillämplig på nu ifrågakommande typer av avtal. Vid bestämmelsens antagande underströk utskottet att man vid dess tillämpning måste beakta att också i affärsförhållanden den ena kontrahenten ofta intar en ställning som är jämförbar med en enskild konsument och att det även i andra fall kunde finnas behov av att skydda en svagare avtalspart, t. ex. när en näringsidkare varit nödsakad att, för att få ett avtal till stånd, acceptera oförmånliga villkor som ställts upp av motparten.

Frågan om de mindre företagens rättsliga ställning diskuterades vid antagandet av avtalsvillkorlagen och konsumentköplagen. Vid det förstnämnda tillfället konstaterade departementschefen (prop. 1971:15 s. 67 f.) bl. a. att det inte kunde bestridas att formulärrätten kommit att spela en viss roll i fråga om köpeavtal som ingicks mellan näringsidkare och att det förekommit fall av missbruk av avtalsfriheten i fall då den ena partens ekonomiska underlägsenhet avsevärt försvårade för honom att hävda sina intressen. Departementschefen hänvisade emellertid till att näringsidkarna i vissa fall hade möjlighet att med hjälp av bl. a. vederbörande branschorganisationer komma till rätta med problemen. Departementschefen påpekade vidare att den föreslagna avtalsvillkorlagen var en nyhet i svensk rätt och att detta var ett skäl att till en början begränsa tillämpningsområdet till konsumentförhållanden, där ett klart dokumenterat skyddsbehov förelåg. Han ville emellertid inte utesluta att det kunde bli anledning att ta upp frågan om en utvidgning av tillämpningsområdet till förnyad prövning sedan den nya lagen varit i kraft någon tid och en prövning av frågan kunde göras i belysning av vunna erfarenheter. En motsvarande bedömning gjordes under förarbetena till konsumentköplagen (prop. 1973:138 s. 120).

När frågan om en översyn av bl. a. sistnämnda lagars tillämpningsområden nu åter aktualiserats vill utskottet till en början peka på att i remissvaret från grossistförbundet och industriförbundet framhålls att vissa av de problem som till följd av konsumentskyddslagstiftningen uppstått för detaljister och servicegivare åtgärdats branschvis eller varuslagsvis i form av allmänna

leveransbestämmelser, branschvisa ramavtal rörande garantifrågor m. m. Enligt organisationerna gäller detta också regler för ersättning till återförsäljare för service till konsument vid reklamationer, avhjälpningsåtaganden och garantireparationer. I remissvaret understryks även att uppgörelser i nu nämnda slag av förhandlingsfrågor hör till sådana serviceuppgifter som organiserade företag, typiskt sett, förväntar sig av sina resp. branschorganisationer. Utskottet förutsätter att det arbete som sålunda påbörjats för att branschvis lösa uppkommande problem av förevarande slag kommer att fortsätta. Utskottet vill vidare framhålla att man, när det gäller att ta ställning till frågan om en utvidgad lagstiftning, måste beakta att det torde bli svårt att närmare dra gränsen mellan sådana näringsidkare som bör omfattas av särskilda skyddsregler och sådana som inte bör ges ett sådant skydd. Utskottet kan inte heller underlåta att framhålla att införandet av ett särskilt regelsystem vid sidan av konsumentområdet och det allmänna förmögenhetsrättsliga området kan medföra att lagstiftningen blir svåröverskådlig och svårtillämpad. En lagstiftning av det slag som föreslås i motionen kan också, såsom framhålls i handelskammarförbundets yttrande, medföra en stelhet i relationerna mellan parterna, något som enligt utskottets mening kan vara till nackdel inte endast för parterna själva utan även för näringslivet i stort. Vad utskottet nu anfört talar således närmast emot att en lagöversyn bör komma till stånd.

Utskottet vill emellertid understryka att av remissvaren från bl. a. Sveriges köpmannaförbund och Motorbranschens riksförbund (MRF) framgår att detaljisternas möjligheter till regress mot leverantören inte, även om branschvisa överenskommelser utformats, kan anses ha generellt sett lösts på ett tillfredsställande sätt. Av remissvaren framgår vidare att även andra frågor behöver få en bättre lösning än som hittills kunnat åstadkommas genom branschvisa överenskommelser. Motionärernas begäran om en översyn av lagstiftningen tillstyrks också, förutom av Sveriges köpmannaförbund och MRF, av SHIO, Göta hovrätt och konsumentverket. Med hänsyn till det anförda anser utskottet att ifrågakvarande lagstiftning bör i lämpligt sammanhang bli föremål för en översyn syftande till att förstärka de mindre företagens rättsliga ställning.

Riksdagen bör ge regeringen till känna vad utskottet sålunda anfört med anledning av motionen.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *avbetalningsköp mellan näringsidkare m. fl.* att riksdagen antar de i propositionen 1977/78:142 framlagda förslagen till
 - a. lag om avbetalningsköp mellan näringsidkare m. fl.,
 - b. lag om ändring i konsumentkreditlagen (1977:981),

- c. lag om ändring i lagen (1977:984) om ändring i brottsbalken,
2. beträffande *detaljisters och servicegivares rättsliga ställning* att riksdagen med anledning av motionen 1977/78:1476 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en översyn av gällande bestämmelser på området.

Stockholm den 17 maj 1978

På lagutskottets vägnar
IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: Ivan Svanström (c), Lennart Andersson (s), Stig Olsson (s)², Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s), Arne Andersson i Gamleby (s), Sonja Fredgardh (c), Åke Gillström (s)^{*}, Bo Siegbahn (m), Marianne Karlsson (c), Owe Andréasson (s), Stina Andersson (c), Bengt Silfverstrand (s), Joakim Ollén (m), Birgitta Johansson (s) och Margot Håkansson (fp).

¹ Endast närvarande vid mom. 1 i utskottets hemställan.

² Endast närvarande vid mom. 2 i utskottets hemställan.

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Särskilt yttrande

beträffande *detaljisters och servicegivares rättsliga ställning* av Bo Siegbahn (m) och Joakim Ollén (m) som anför:

De problem som behandlas i motionen 1476 är komplicerade och mångfasetterade. Utan tvivel finns det exempel på fall då "mindre" näringsidkare har en svag ställning i förhållande till större företag. Den konsumenträttsliga utvecklingen har härvid bidragit till att skapa problem av två slag. För det första har ett direkt ansvar för försålda varor i vissa fall lagts på näringsidkare som inte har möjlighet att genom regresstalan föra tillbaka ansvaret på tillverkare av den felaktiga varan. För det andra har konsumentskyddet rent allmänt inneburit att även andra grupper än konsumenterna funnit att de i vissa avseenden – åtminstone enligt egen uppfattning – befinner sig i en skyddsvärd situation. De anser sig med andra ord berättigade att, liksom konsumenterna, bli omgärdade av särskilda civil- och marknadsrättsliga skyddsregler.

Som utskottet framhåller är det emellertid tveksamt om det är en förnuftig lösning på förekommande problem att skapa särskilda lagregler för mindre näringsidkare. Dels är ju de mindre företagen inte alls alltid i en underlägsen förhandlingssituation. Dels måste det anses vara en fördel att åtminstone

mellan näringsidkare bibehålla en vidsträckt avtalsfrihet. Också andra skäl kan anföras mot en utvidgad lagstiftning på detta område.

Enligt vår mening bör i första hand problemen på förevarande område få finna sin lösning genom branschvisa överenskommelser. Branschorganisationerna har här en viktig uppgift. Detta hindrar emellertid inte att den lagstiftning som har ett samband med frågor som har berörts i motionen i lämpligt sammanhang kan bli föremål för granskning också ur den nu ifrågavarande synvinkeln. I avvaktan på utvecklingen inom detta område bör emellertid lagstiftningsåtgärder inte nu aktualiseras. Synpunkter av det slag som framkommit i motionen och remissvaren bör dock beaktas i större utsträckning än hittills vid genomförandet av ny konsumentskyddande lagstiftning. Strävan bör vara att i den utsträckning det är möjligt skapa sådana civilrättsliga regler som kan vara generellt tillämpliga på det förmögenhetsrättsliga området.

